

Anna Bark Persson, *Steel as the Answer? Viking Bodies, Power, and Masculinity in Anglophone Fantasy Literature 2006–2016*, Huddinge: Södertörn Doctoral Dissertations 216, 2023, 146 s. (diss. Södertörn)

<https://doi.org/10.54797/tfl.v53i4.24823>

Att vikingen är en figur med dragningskraft går inte att förneka: TV-serier, filmer och TV-spel produceras med vikingafiguren i centrum, och företag säljer DNA-tester som sägs kunna visa om köparen bär på vikinga-gener. Vad är det egentligen med denna kuriösa nordbo, mer eller mindre uppfunnen av en herrklubb på 1800-talet, som är så lockande?

I avhandlingen *Steel as the Answer? Viking Bodies, Power, and Masculinity in Anglophone Fantasy Literature 2006–2016* försöker Anna Bark Persson svara på frågan genom att undersöka framställningar av vikingen i samtida *gritty fantasy*. Denna subgenre till episk fantasy, också kallad 'grimdark', är en uppgörelse med den klassiska fantasyns moraliska berättelser och dess romantisering av medeltiden. Här framställs en värld som är mörk, smutsig och svår att leva i, och sex och våld är ofta centrala delar av narrativet. Bark Persson pekar i avhandlingen på hur samtida narrativ om manlighet och maskulinitetskris spelas ut i den här litteraturen, med vikingen som en särskilt intressant figur eftersom han (för det är oftast en han) alltid uppträder som en bärare av attribut som hypermaskulinitet och vithet.

Självva begreppet "viking" är minst sagt omstritt. Medan historiker ibland undviker att använda begreppet för att slippa den symboltyngda och politiska ballasten, är det just vikingens symboliska och föränderliga dimension som intresserar Bark Persson. Det är alltså inte vikingen som ett historiskt motiv som står i centrum för avhandlingen, utan som en populärkulturell och massmedial figur. Denna 'popular viking' är en bild som rör sig kring "certain ideas of masculinity, sexuality, power, and embodiment" (19). Det är ett produktivt grepp, då Bark Persson redan från början frigör sig och sitt studiematerial från frågor om hur de skildrade vikingarna förhåller sig till ett historiskt objekt. Det är just hur vikingen *används* i en samtida diskurs som är intressant.

I sin studie både bygger Bark Persson vidare på och vänder sig mot feministiskt formulerade analyser och kritiker av vikingen som en figur som reproducerar sexistiska och homofoba föreställningar. Istället för att avtäcka vikingens misogynna och heteronormativa drag (något som framstår som omöjligt idag då dessa är tämligen uppenbara) eller kasta honom på historieskrivningens skräphög, vill Bark Persson öppna upp för möjligheten att tänka *med* vikingen. Utrustad med queerteorins nyfikenhet på meningens pluralitet utforskar hon vad ”this very particular form of heterosexual hardbody masculinity does and what possibilities it engenders” (16). Att närma sig vikingen från ett queert perspektiv, menar Bark Persson, innebär inte bara att extrahera dess queera potentialiteter, utan också att utforska varför och hur den framträder som en så ”prevailing phantasmic figure of male power” (Ibid). Eller som hon också formulerar det: att se vad vikingen *också* betyder.

Maskulinitetsbegreppet är centralt för studien, och Bark Persson klargör i inledningen att det inte handlar om essentialism. Istället använder hon sig av begreppet *stickiness*, ursprungligen från Sara Ahmed, för att beskriva hur vissa tecken klistras samman med vissa kroppar på ett sätt som skapar maskulin subjektivitet. Vikingen blir då ett motiv som klibbar fast vid maskulinitet och vice versa. Det är inte svårt att övertygas om riktigheten i ett sådant påstående: ingen gestaltning av vikingen kommer undan dess starka förbund med en viss typ av manlighet, även om den försöker att värja sig mot detta. Bark Persson använder sig bland annat av Yvonne Taskers studie av ’spectacular masculinities’ i 1980-talets actionfilmer för att ringa in den kroppslighet och de begär som vikingen är förbunden med i de analyserade böckerna. Å ena sidan en uppskruvad maskulinitet: starka muskler och handlingskraft, å andra sidan en utsatthet för objektifierande blickar som åtrår den skulpterade kroppen. Avhandlingens analys inleds med ett väl valt exempel som, bland annat, tydliggör hur vikingen i den här genren framträder som en åtråvärd figur, vare sig begäret är homosocialt eller homosexuellt: en ”norseman”, Snorri, har tagits som slav och uppträder som slagskämpe på en arena, och ur den manliga berättarens perspektiv framstår alla andra män som underlägsna denna vilde. Hans blick på vikingafiguren genomsyras av ett begär, om än av obestämd karaktär.

Medan studiens syfte formuleras brett som att undersöka ”the popular Viking” i relation till sexualitet, maskulinitet och makt, är det alltså genom studiet av en specifik form av populärlitteratur som undersökningen genomförs, om än i dialog med tidigare forskning som fokuserar på den populärkulturella vikingen i bredare termer såväl som på ’hardbody masculinity’ i populärkulturen i allmänhet. Bark Persson motiverar detta med att det knappt finns någon tidigare forskning på vikingabilder i fantasyllitteraturen, samt att genren – som en form av spekulativ litteratur – har en potential att öppna upp nya sätt att tänka kring denna problematiska figur. Dessutom kretsar denna litteratur, som hon skriver, i hög grad kring frågor om maskulinitet och makt.

Det är ett, bokstavligen talat, mångsidigt material Bark Persson jobbar med i analysen: totalt arton romaner i fem olika serier, varav två är skrivna av samma författare och en är skriven av två författare. Frågor uppkommer såklart kring urvalet, och Bark Persson använder en tvåstegsraket för att motivera de valda verken. Först åberopar hon Shakespeareforskaren Stephen Greenblatts tillvägagångssätt att välja ut en handfull tilltalande figurer som samtidigt kan fungera som representativa för en helhet och som unika exempel. Sedan anställer hon Donna Haraway och den feministiska epistemologins betoning på att forskaren alltid är implicerad i sin forskning. Dessutom understryks att själva forskningsprojektet har formulerats utifrån läsningar av verken, då särskilt Joe Abercrombies serie *The First Law* (2006–2012) som räknas som en grundbult för *gritty fantasy* som subgenre. Förutom denna och en senare trilogi av Abercrombie – *The Shattered Sea* (2014–2015) – studeras Richard K. Morgans *A Land Fit for Heroes* (2008–2016), som också hör till den första vågens *gritty fantasy* och dessutom var banbrytande i det att en av huvudpersonerna är en homosexuell man, samt *The Red Queen’s War* (2014–2016) av Mark Lawrence, som Bark Persson ser som en del av cementeringen av *gritty fantasy* som en stil eller trop. Slutligen analyseras *The Iskryne Saga* (2007–2015), som inte explicit marknadsförts som *gritty fantasy* men som Bark Persson väljer att inkludera i studien då den utgör en uttalat feministisk och queer ”fantasy subversion of the popular Viking motif” (35). Bark Persson lyckas här på ett elegant sätt att erkänna urvalets subjektiva dimension och samtidigt lyfta fram de studerade verkens nödvändighet för just denna studie.

Efter inledningens relativt traditionella presentation av syfte, material, teori och tidigare forskning, kommer tre analyskapitel. De första två är strukturerade efter begreppen spatialitet och temporalitet, och tar sin utgångspunkt i genrespecifika konventioner för hur geografi och tidslighet skrivs fram i denna typ av fantasy. I det första, "Into the Fantasy North", diskuteras kartans och geografins betydelse för fantasy litteraturen – ett avsnitt som kanske är väl långt i förhållande till avhandlingens totala omfång och dess egentliga fokus, måhända en liten omväg påkallad av författarens egna "investments" i det studerade materialet. Samtidigt visar Bark Persson i sin analys att geografi spelar en viktig roll för de maktförhållanden hon vill studera: i de analyserade romanerna, som hålls för representativa för fantasygenren i stort, är världens centrum ett samhälle inspirerat av europeisk medeltid, med en motpol i en annan civilisation belägen i öst eller syd. Norden, däremot, är mer eller mindre ett "here be dragons", en vildmark, en periferi som blir central för berättelserna antingen genom en resa dit från centrum, eller en nordbos resa åt motsatt håll, till civilisationen. Bark Persson visar här på ett övertygande sätt hur nordbon/vikingen förkroppsligar en annanhet som samtidigt är igenkännbar, i egenskap av en vit vild. Denna dubbla position möjliggör vikingen som en civilisationskritisk figur, en aspekt som vidareutvecklas i det följande kapitlet "No Future for Vikings – Temporality and Homosociality Between Vikings and Other Men". Här framträder en av avhandlingens mest intressanta poänger: att vikingen framstår som en fantasi om suveränitet. Makt framträder å ena sidan som institutionell eller symbolisk, som den kommer till uttryck i de fiktiva civilisationerna och monarkierna (som inte sällan styrs av kvinnor) och å andra sidan som förkroppsligad i vikingen, en figur som till synes står utanför den symboliska ordningen, som till och med verkar ha kraften att undergräva den.

Bark Persson får alltså, genom sina läsningar, syn på hur tätt idealet om den starka manskroppen hänger samman med en kritik av senkapitalismens diffusa former av makt. Vikingen representerar en suveränitet, en kroppslig form av makt som civilisationen inte riktigt rör på. I detta framstår vikingen som en moraliskt överlägsen, antikapitalistisk figur – en överraskande slutsats, konstaterar Bark Persson, då genren som sagt uppstått som en kritik mot den episka

fantasyns moralism. Medan den symboliska och institutionella makten kan erövrats av kvinnor, representerar vikingen ett slags maskulinitetens frirum. Samtidigt, påpekar Bark Persson, förkroppsligar vikingen ett nyliberalt ideal: "self-made and completely self-sufficient, continuously made vulnerable by institutional operations of power but always capable of, in some way, regaining their autonomy by virtue of their muscular might and hardiness" (90).

I det sista analyskapitlet, "The Uses and Abuses of the Viking Body", undersöks närmare hur den kraftfulla och till synes ogenomtänkliga vikingakroppen framställs som utsatt för hot om "exploitation and victimization" (94) i de studerade texterna. Genom en intressant analys av karaktären Shivers från Abercrombies *The Heroes* visar Bark Persson hur homoerotiska begär skrivs in som ett hot i den här typen av litteratur: som en del i den samtida diskursen om maskulinitetens kris måste de förhålla sig till feministiska och queera analyser, om än för att oskadliggöra dem. Texterna öppnar alltså upp för queera begär av vikingens kropp, men stänger ned dem igen. Vikingen förblir en eskapistisk fantasi om total frihet från en 'feminiserad' modernitet, präglad av en 'omarkerad' vithet.

Vad är då stålet, och vad är det ett svar på? Citatet i avhandlingens titel kommer från en vikingakung i en av de analyserade romanerna, och Bark Persson förstår här stålet som både svärdet och vikingens kropp, och i förlängningen en typ av arbetarklasskodad maskulin kropp. Stålet fungerar, skriver hon i avhandlingens slutsats, "as an answer to a growing sense of powerlessness, a fantasy of sovereignty and potency in response to the felt lack of control, relating both to the experience of male disempowerment in the current moment, and a wider societal sense of alienation in the late-stage capitalist neoliberal present". (119)

Medan avhandlingens material är omfångsrikt, är avhandlingen tunn med sina 131 sidor. Detta är på ett sätt en fördel, då Bark Persson på ett imponerande pedagogiskt vis leder läsaren igenom dessa olika fantasyvärldar. Men det finns också – som alltid – saker som hade kunnat utvecklas mer. Vad jag saknar i *Steel as the Answer?* är en historisering av vikingafiguren – alltså inte vikingen som historiskt objekt, utan som idé. För medan idén om nordmannen eller barbaren från norr stammar från antiken, som Bark Persson skriver

i inledningens mycket korta historiska översikt, är dagens vikingafigur i hög grad en romantisk uppfinning: när Sveriges nationella identitet som stormakt trasats sönder sökte männen i Götiska förbundet efter en ny manlighet och nationell identitet och fann den i vikingen, eller rättare sagt, skapade den med en idé om vikingen som förlaga. Det var här vikingen fick den ikoniska behornade hjälmen, som ännu aldrig påträffats i några utgrävningar. Men varken Geijer, Tegnér eller Götiska förbundet nämns ens i förbifarten. De frågor som Bark Persson ställer kring maskulinitet och makt, mot bakgrund av en samtida diskurs kring en maskulinitetens kris, hade kunnat fördjupas i dialog med den moderna vikingafigurens historia och dess romantiska arv. Dessutom önskar jag att Bark Persson hade tagit sig lite mer tid i avhandlingens avslutning att återknyta till inledningens mer generella diskussion kring vikingafigurens lockelse, och reflektera över vad hennes studie kan bidra med till förståelsen av det samtida bruket av vikingen. Slutsatserna är intressanta – jag tror att hon hade kunnat göra mer med dem!

Med det sagt är *Steel as the Answer?* en mycket välformulerad och elegant skriven avhandling, pedagogiskt upplagd och tydlig i sitt argument. Bark Persson visar på en förtrogenhet med de studerade texterna och hon lyckas framställa dem och de världar de utspelar sig i så att även en oinvigd kan hänga med på resan till de nordliga vildmarkerna och tillbaka, med en förnyad blick på den populärkulturella vikingens form och funktion.

Sofia Roberg